

Simona Cohen

Tempus edax rerum - vrijeme i prolaznost ljudskih postignuća u renesansnim alegorijama

Koncept vremena, za razliku od koncepta smrti, nije doživio personifikaciju u kršćanskoj umjetnosti prije 15. stoljeća. Osjećaj prolaznosti vremena izražavao se kroz srednjovjekovne moralističke teme koje su se odnosile na ljudsku sudbinu, kao što su Kolo Sreće ili Trijumf Smrti i, veoma rijetko, korištenjem klasičnog motiva Kairosa. Umjetnici su počeli prikazivati personifikaciju Vremena tijekom 15. stoljeća u ilustracijama Petrarkinog Trionfo dell Tempo, koji je napisan gotovo 100 godina ranije. Petrarka je napisao niz od šest Trijumfa u različitim fazama svojega života, između 1340. i 1374. godine. Nakon Trionfo dell' Amore i Trionfo della Castità, napisao je Trionfo della Morte oplakujući smrt Laure, koja je umrla od kuge 1348. Četvrti u nizu jest Trionfo della Fama, napisan već u srednjim godinama, kada autor osjeća kako vrijeme izmiče, čime tekst dobiva novo značenje. Njegovi se tekstovi sve više bave razarajućom moći vremena i osjećajem da ga prolaznost vremena odvlači u smrt. Ovaj se članak koncentrira na razvoj ikonografije u ilustracijama Trionfo dell Tempo i Trionfo della Morte kako bi se pokazala međusobna povezanost ovih konceptata i njihovih vizualnih prikaza.

U svojoj studiji o Ocu Vremenu (Father Time) Panofsky tvrdi kako je u ranim ilustracijama Trionfo dell Tempo prikazan „moćan i nemilosrdan razarač kojeg zamišlja Petrarka“ te da je prototip ovog lika antičko božanstvo Kronos-Saturn. Ovdje će biti prikazano kako niti jedna od ovih pretpostavki nije točna. Petrarka je Vremenu dao mnoge karakteristike, ali bez stvarne fizionomije. U firentinskim ilustracijama 1440-ih i 1450-ih vrijeme je dobilo antropomorfnu oblik starca s krilima i štakama koji stoji na kolima koja vuku dva konja te je često prikazan kako drži globus ili nebesku sferu (armillary sphere), okružen puttima koji nose četiri elementa. Petrarkin koncept Vremena kao moćnog razarača nije prikazan u ilustracijama sve do 16. stoljeća. Nadalje, rani prikazi izmoždenog starca koji se oslanja o svoje štake ili nosi pješčani sat nije ilustrirao Petrarkin koncept, niti je zasnovan na klasičnom prototipu.

U Trionfo della Morte Petrarka je opisao „una donna involta in veste negra“ (žena umotana u crni ogrtač) kao personifikaciju Smrti. Ženski oblik La morte pretpostavlja ženu, ali ilustratori Petrarkinih djela bili su upoznati s prototipovima ove teme iz 14. stoljeća, koji su imali i žensku i mušku varijantu. Najraniji atribut Smrti u ilustracijama Trionfo bila je kosa, koja je tradicionalno označivala metaforu smrti kao žeteoca. Prijelaz u prikazu smrti iz dobroćudne pasivne figure u zloslutni lik koji proždire svoju djecu prvi se put pojavio 1468. godine, ali je ponovljen u grafici tek sredinom 16. stoljeća. Iako je ikonografija preuzeta od tradicionalnog prikaza Saturna, ideja je zasnovana na doslovnom prikazu metafore Tempus edax rerum.

Tijekom 15. stoljeća prikazivanjem personifikacije vremena s knjigama i drugim simbolima znanosti aludiralo se na humanističku svijest o prolaznosti vremena, dok su krajem 15. stoljeća ilustratori preferirali prikaze učinaka vremena u slikama koje su naglašivale kozmičku regeneraciju, ili u prikazima krajolika s ruševinama, što je ilustriralo pokvarenost i propadanje civilizacije.

Najranije je vizualno preklapanje Vremena i Smrti u ilustracijama Trionfi bila uporaba pješčanoga sata, koji je prethodno korišten kao atribut Umjerenosti, kako bi označio pravilnu raspodjelu vremena kao vrlinu. U 15. stoljeću Vrijeme je prvi put prikazano s pješčanim satom, dok je Umjerenost kao atribut dobila mehanički sat. Pravilnost rada sata postala je paralela pravilnosti ljudskog tijela i duha kada njime upravlja razum, dok je pješčani sat postao simbol kratkog životnog vijeka te se poklopio s vjerskim i svjetovnim opredjeljenjima prema praktičnom pristupu vremenu. Renesansno je Vrijeme preuzelo kosu od klasičnog prikaza Kronosa-Saturna, koji je istodobno bio božanstvo poljoprivrede ali i potencijalni razarač. Do 16. stoljeća analogija

između Vremena i Smrti te istovjetnost njihovih simbola rezultirali su spajanjem dviju odvojenih, iako paralelnih, evolucija. Petrarka je opetovano uspoređivao Vrijeme, u liku razarača, sa Smrti u svojem posljednjem poglavlju, Trionfo dell' Eternità. U talijanskim ilustracijama 16. stoljeća Vrijeme je pretvoreno u muževnu nugu figuru. Sjetimo li se još jednom njegove sličnosti sa Smrti, nije neobično pronaći Vrijeme kako hara Edenskim vrtom ili silovito prijeti postignućima čovječanstva ili samom njegovom postojanju.

Prijevod s engleskoga: Monika Majstorović